

OSMANLI TESİRİ İLE BİZANS SARAYINDA OLUŞTURULAN 'YENİÇERİ MUHAFİZ BİRLİĞİ' HAKKINDA

MUSTAFA DAŞ
(Mersin Üniversitesi)

Osmanlı askerî teşkilatında Yeniçeri ocağının özel bir yeri vardır. Tarihçiler, Osmanlılar'ın Yeniçeri teşkilatını XIV. yüzyılın ikinci yarısında kurdukları konusunda hemfikirdirler.¹ Fakat XV. yüzyıla aid bir Bizans kaynağında, İmparator VIII. İoannes Palaiologos'un (1425-1448) maiyetinde yeniçerilerin bulunduğu zikredilmesi hem oldukça şaşırtıcı hem de üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Söz konusu kaynak Bizanslı din adamı Sylvestre Syropoulos'un hatıratı olup, güvenilirliği hakkında her hangi bir şüphe mevcut değildir.²

Syropoulos, kiliselerin birleştirilmesi amacıyla düzenlenen Floransa Konsili (1438-1439) için yapılan hazırlıkları, görüşmelere bizzat katılan İmparator VIII. İoannes Palaiologos'un İtalya'ya seyahatini ve kendisinin de yer aldığı konsilin bütün ayrıntılarını hatıratında kaydetmektedir. Bizim için ilginç olan husus ise, Bizans İmparatoru'nun maiyetinde İtalya'ya giden

¹ İ. H. Uzunçarşılı, Yeniçeri ocağının 1362 tarihinde kurulduğunu kabul etmiştir, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları I*, Ankara 1988³, 144 vd.; V. L. Ménage, "Devshirme", *EI*; V. L. Ménage, "Some notes on the Devshirme", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 29/1(1966), 64-78; M. İlgürel, "Yeniçeriler", *İA*; I. Beldiceanu-Steinherr, "En marge d'un acte concernant le pengyek et les aqıngı", *Revue des Etudes Islamiques*, 37/1(1969), 21-47; J. A. B. Palmer, "Yeniçerilerin Kökeni", çev. M. Öz, *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara 2000, 475-516; İ. Petrosyan, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni", *Türkler*, c. 10, Ankara 2002, 129-135.

² V. Laurent, *Les "Mémoires" du Grand Ecclésiarque de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concil de Florence (1438-1439)*, Paris 1971.

yeniçerilerin olduğuna dâir verdiği bilgidir. Syropoulos'un sağladığı malûmatı değerlendirerek bir makale yayınlamış olan E. Zachariadou, Bizans'ın "Yeniçeri" adını Katalanlar vasıtasıyla Batılılardan aldığını iddia etmektedir. Zachariadou, Bizans'ın Türkler'in tesiri ile imparatorluk muhafızlarından bir gruba yeniçeri adını vermiş olması ihtimâlini ise Bizans sarayı ve teşrifatı üzerindeki Türk etkisinin son derece az olduğu gerekçesiyle red etmektedir.³ Bizim düşüncemiz ise, Bizans'ta yeniçeri adını taşıyan askerî birliklerin varlığını Türk etkisinin dışında aramanın doğru olmayacağı yönündedir. Çünkü bu dönemdeki Bizans sarayı ve askerî teşkilatında küçümsenemeyecek oranda Türk tesiri bulunduğu inanıyoruz. Söz konusu kaynağın bahsettiği yeniçerilerin ise hristiyan Türkler olduğunu düşünüyoruz. Çalışmamızda Syropoulos'un Bizanslı Yeniçeriler hakkında verdiği bilgileri naklettikten sonra E. Zachariadou'nun tesbitlerini ele alacak ve Bizanslılar'ın Türkçe unvan ve terimleri benimsemekte sakınca görmediklerini isbatlamaya çalışacağız.

Syropoulos eserinin üç farklı yerinde yeniçerilerden bahsetmektedir. İlk olarak, İstanbul'da yolculuk hazırlıklarına dâir olayları anlatılırken yeniçerilerin adına rastlıyoruz. İmparator VIII. İoannes ile Patrik II. Joseph arasında, seyahat boyunca her birine eşlik edecek heyetlerin oluşturulması konusunda anlaşmazlık çıkmıştır. Syropoulos'un naklettiğine göre;

"Patrik, şanına yakıştır, kalabalık bir maiyetle İtalya'ya gitmek arzusundaydı. Ama bunun için kendisine yeterli ödenek ayrılmamıştı. Patrik kendi heyeti için masraftan kaçınılırken, İmparatorun maiyetinde Yeniçeriler'in İtalya'ya götürülmesine içerlemişti. O, Yeniçeriler'in (ianitzaroi) seyahat sırasında İmparator'a eşlik etmelerini gereksiz buluyordu".⁴

İtalya'ya ulaşan İmparator'un Ferrare'de konakladığı günlere aid olayları anlattığı pasajlarda Syropoulos, yeniçerilerden ikinci defa bahseder:

"Konsil çalışmaları uzamaktaydı. Bu sıralarda, İmparator VIII. İoannes, şehrin uzağında bir manastırda, birkaç feodal askeri (stratiotai) ve yeniçerileriyle (gianitzaroi) kalıyordu".⁵

³ E. Zachariadou, "Les Janissaires de l'empereur byzantin", *Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci dicata*, Instituto Universitario Orientale, Seminario di Studi Asiatici, Naples 1982, 591-597.

⁴ V. Laurent, *a.g.e.*, 192.

⁵ V. Laurent, *a.g.e.*, 296.

Görüldüğü üzere yeniçeriler İmparator'un maiyetindeydi ve geleneksel ağır silahlı Bizans askerlerinden (*stratiotai*) farklıydılar. Aralarındaki bu farkı vurgulamak isteyen Syropoulos, iki grup askerinin isimlerini ayrı ayrı zikretmişti.

Syropoulos, Floransa'da cereyan eden olaylar vesilesiyle de, yeniçerilerden bahsetmektedir. Buna göre Latinler, Bizanslıları *Unión*'u kabule zorlamak için çeşitli zorlayıcı tedbirler almaya başlamışlardı. Bizanslılara hayatlarını idâme ettirebilmeleri için çok önceleri vaad edilmiş olan ödemeler de kesilmişti. Üç aydan fazla bir süredir beş parasız kalan Bizanslılar yokluk içinde yaşıyorlardı.

"Ama diğerlerinden daha fazla sıkıntı çekenler İmparator'un yeniçerileri (ianitzaroi) idi. Zira onlar en yoksul olanlardı". Yokluk nedeniyle yeniçeriler Büyük Piskopos'tan ihtiyaçlarını gidermek için yardım istemişlerdi. "Piskopos, teşebbüslerinden bir sonuç alamayınca, onlara kendi kutsal eşyalarını vererek, bunları satmalarını ve elde edecekleri parayla da karınlarını doyurmalarını söyler".⁶

Kimdir bu Yeniçeriler? Ne yazık ki Syropoulos'un hatıratı dışında başka bir kaynak İmparator VIII. İoannes'in maiyetindeki yeniçerilerden bahsetmiyor. Bu sebeple, Bizans'taki bu askerî teşkilatın kuruluşu, yapısı ve işleyişi hakkında bir fikir beyân edebilecek durumda değiliz. Acaba söz konusu yeniçeriler, Osmanlı Sultanı II. Murad'ın (1421-1451) Bizans İmparatoru'nun hizmetine verdiği birlikler olabilir mi? Bu soruya olumlu cevap veremiyoruz. Her şeyden önce, VIII. İoannes'in yeniçerileri hristiyan idiler. Üstelik, Osmanlı Sultanı Bizans İmparatoru'nun İtalya'ya gitmesine öfkelenmişti. Syropoulos'a göre, Sultan Bizans'a bir elçilik heyeti göndererek, kiliselerin birleştirilmesi projesine karşı olduğunu bildirmiş ve İmparator'u bu seyahati iptal etmeye zorlamıştı.⁷ G. Sphrantzes'in bildirdiğine göre, İmparator İtalya'ya gitmek için hareket ettiği zaman Sultan Murad İstanbul'a saldırmak istemiş, fakat veziri Halil böyle bir girişimin sakıncalar doğuracağını söyleyerek, Padişah'ı bu saldırı kararından döndürmüştü.⁸ Seyahate bizzat katılmış olan Syropoulos, İmparatorluk konvoyunun Çanakale

⁶ V. Laurent, *a.g.e.*, 404.

⁷ V. Laurent, *a.g.e.*, 182-183.

⁸ G. Sphrantzes, *Memorii 1401-1477*, ed. V. Grecu, Bucarest 1958, 60.

Boğazi'ndan geçerken Türkler'in tacizine uğradığını ve konvoydakilerin kıyılara yaklaşıp su ve erzak almalarına Türkler'in müsaade etmediklerini yazmaktadır.⁹ Makalesinde Bizanslı yeniçerileri inceleyen E. Zachariadou ise, bütünü bu verilerden hareketle ve haklı olarak, VIII İoannes'in maiyetinde İtalya'ya seyahat eden yeniçerilerin Osmanlılarla bir bağlantısının olamayacağını net bir şekilde göstermektedir.¹⁰

Bu durumda, Osmanlı kurumlarının tesirinde kalan Bizanslılar, İmparatorluk saray muhafızlarından bir gruba "Yeniçeri" adını vermiş olamazlar mı? E. Zachariadou, bu ihtimâli de hemen redd etmektedir. Ona göre, Bizans sarayı üzerinde Türk tesiri yok denecek kadar azdır. Türkçe ünvan ve şeref pâyelerinin neredeyse hiç rağbet görmediği Bizans sarayında, imparatorluk muhafızlarına Türkçe "Yeniçeri" adının verilmesi ihtimâl dahilinde değildir. Ayrıca Zachariadou, bütün hristiyanların nefret ettiği düşmanlara aid bir teşkilatı ifade eden yeniçeri kelimesinin, Bizanslılar tarafından kendi birlikleri için kullanılmayacağına inanmaktadır.¹¹

Bizans üzerindeki muhtemel Türk etkisini bu şekilde dışlayan E. Zachariadou, Bizans'ta XV. yüzyılda görülen "Yeniçeri" adının kökenlerini Batı hristiyan âleminde aramaktadır. Yazar, XIII. yüzyılın sonlarında, Berberi Zanata kabilesinin İspanya'daki hristiyan hükümdarlarının hizmetlerine girmelerinden sonra, bu kabilenin adına istinâden hafif silahlı süvari birliklerine Katalan dilinde *genetari* veya *ginetari* dendiğine dikkat çekiyor. XIV. asrın başlarında Avrupa'da Katalanlar'ın ücretli birlikler olarak kullanılması oldukça yaygındı. Buna paralel olarak da Katalan dilinde hafif silahlı süvariye ifade eden *genetari* veya *ginetari* isimleri farklı şekillerde değişik dillerde kullanılmaya başlanmıştır (Eski Fransızca: *genetaire*, *ginettario*, *ianetaire*; İtalyanca: *giannetario*, *gianetario*, İspanyolca: *janeti*, *jenetorum* v.b.). Hatta Ortaçağ Latincesinde hafif süvari birliklerini ifade etmek için *janizzarie* denmekteydi. Bu askerî terimin Bizans'a ulaşması da zor olmamıştı. Zira Bizanslılar uzun süre Katalanlar'dan ücretli asker olarak faydalanmışlardı. O halde Bizans, Syropoulos'un *ianitzario* ve *gianitzario* şeklinde verdiği askerî birlik adını, Katalanlar'dan almış olmalıydı.¹²

⁹ V. Laurent, *a.g.e.*, 200-201.

¹⁰ E. Zachariadou, *a.g.m.*, 592-593.

¹¹ E. Zachariadou, *a.g.m.*, 593-594.

¹² E. Zachariadou, *a.g.m.*, 595-596.

E. Zachariadou makalesinin sonuç bölümünde son derece ilginç bir soruyu da gündeme getirmektedir. Buna göre, XIV. yüzyılın başlangıcından itibaren Batı Avrupa'da *janizzarie* adıyla askerler bulunmaktaydı. Aynı asrın ortalarında Osmanlı sultanının maiyetinde yeniçeriler görülmeye başlanırken, İstanbul'da Katalanlar'ın bakiyesi *ianitzaroinin* bulunuyor olması ihtimâl dahilindedir. Bu durumda, Osmanlılar'ın da *yeniçeri* ismini Bizans aracılığıyla Avrupa'ya almış olabileceği söz konusu edilebilir.¹³

Sayın Zachariadou'nun Türkçe kaynaklara göz atmaksızın, Osmanlılar'ın "Yeniçeri" adını Bizans aracılığıyla Batılılardan almış olmaları ihtimâlini düşünmesi doğrusu çok manidardır. Oysa ki, daha İslâmiyet'ten önceki dönemde Türkler arasında "Çeri" kelimesi, ordu ve asker manasında kullanılmaktaydı.¹⁴ Aynı şekilde Kaşgarî'nin *Dîvân-ı Lugât-i Türk*'ünde de "Çeri" kelimesinin asker ve orduyu ifade ettiği görülür.¹⁵ Memlûklar'da da "Çeribaşı" tabirine rastlanmaktaydı.¹⁶ *Tarama Sözlüğü*'ne müracaat ettiğimiz zaman da görüyoruz ki, "Çeri" (Çerü) ismi asker ve orduyu ifade etmek için XIII. ve XIV. yüzyıla aid Türkçe edebî eserlerde bolca kullanılmıştır.¹⁷ Dolayısıyla Osmanlılar, kendi kurdukları bir askerî teşkilata yine kendi öz dillerinde yüzyıllardır kullanılagelen *çeri* kelimesinin başına yeni sıfatını ekleyerek "Yeniçeri" ismini vermişlerdir. Aşıkpaşazâde'nin, yeniçeri ocağının kuruluşuyla ilgili "*adın ezel çeri iken yeniçeri kodılar*"¹⁸ cümlesi, bu durumu net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Tarihî problemleri nefret, sevgi gibi salt duygusal faktörlerle açıklamaya çalışmanın bilimsellikle bağdaşmayacağı açıktır. Bununla birlikte, Bizanslılar'ın Katalanlar'a olan nefretinin Türkler'e duyduklarından daha mı az olduğu sorusu da insanın aklına ister istemez gelmektedir. 1303 yazında, Türkler'e karşı savaşmak üzere Bizans'a gelen Katalan tâifesinin, XIV. yüzyıl boyunca Bizanslılar'ın azılı düşmanı haline dönüşmeleri konusu bilim çevrelerinde yeterince bilinmektedir.¹⁹ Katalanlar'ın, Bizans topraklarında

13 E. Zachariadou, *a.g.m.*, 597.

14 H. N. Orhon, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1994, 137, 168.

15 Kaşgarî, *D. L. T.*, c. 1, 338.

16 A. Özcan, "Çeribaşı", *DİA*.

17 *Tarama Sözlüğü*, c. II, 861.

18 Aşıkpaşazâde, *Tarih-i Âl-i Osman*, nşr. Atsız, İstanbul 1949, 128.

19 C. Marinescu, "Notes sur les Catalans dans l'empire Byzantin pendant le règne de Jacques II (1291-1327)", *Mélanges d'histoire du Moyen Age offerts à M. Ferdinand*

gerçekleştirdikleri yağma ve katliamlar hem modern araştırmalarda hem de kaynaklarda geniş bir şekilde anlatılmaktadır.²⁰ Katalanlar'ın sebep olduğu korkunç olaylar yüzünden Bizans kamuoyu ve resmî çevrelerinde onlara karşı bir sempati beslenmediği de bilinen bir gerçektir. Daha da önemlisi, Türkiye Selçukluları'nın hâkimiyetinden Osmanlılar'ın Balkanlar'a hâkim oldukları XIV. yüzyılın sonlarına kadar, Türklerle Bizanslılar arasında savaşların dışında ekonomik, sosyal, diplomatik, kültürel ilişkiler de gelişmiştir. Önce Anadolu'da daha sonraları da Balkanlar'da yaşanan Türk-Bizans birlikteliğine²¹ benzer bir durumun, Katalanlar ile Bizanslılar arasında geliştiğini söylemek mümkün değildir.

E. Zachariadou'nun düşündüğü gibi Bizans sarayı ve askerî teşkilatı, Türkçe bir askerî birlik ismini kullanamayacak derecede Türk etkisine kapalı mıdır? Bu tür bir etkileşime imkân sağlayan ve iki toplum arasında yüzyıllarca süregelen askerî, siyasî, sosyal, ekonomik, diplomatik v.b. temasları hesaba katmamamız halinde dahi, Bizans sarayı ve ordusunda yer alan Türk unsuru düşünüldüğünde bu soruya evet cevabını vermek güçtür. Daha Selçuklular'ın rakip bir güç olarak Anadolu sınırlarında belirmesiyle birlikte Bizans'ın bünyesinde Türkler yer almaya başlamışlardır. Bizans'taki bu Türk varlığını önceleri, Selçuklu iktidarına muhalefet eden âsi prensler veya beylerden oluşan mülteciler oluşturmaktaydı. Bu mültecilerden bazıları geçici bir süre için Bizans'ta kalıp geri yurtlarına dönerlerken, bazıları Hristiyanlığı kabul ederek ömürlerini Bizans topraklarında tamamlamışlardır.²² Mesela, Sultan Alp Arslan'nın eniştesi Erbasgan/Elbasan, Sultan'a isyan ederek 1070 yılında Bizans'a kaçmış ve İstanbul'da Hristiyanlığı kabul ederek "Chrysoskoulos" adını almıştı. Bizans'ta *proedre* ünvanını alan Chrysoskoulos, Malazgirt Savaşı'ndan sonra İmparatorluk'ta cereyan eden taht kavgalarında önemli

Lot par ses amis et ses élèves, Paris 1925, 501-513; K. M. Setton, *Catalan Domination of Athens 1311-1388*, Londra 1975.

20 B. G. Spiridonakis, *Greco-Turcs de 1054 à 1453: quatre siècles d'histoire de relations internationales*, Selanik 1990, 173-180.

21 M. Balivet, *Romanie Byzantine et Pays de Rum Turc. Histoire d'une Espace d'Imbrication Gréco-Turque*, İstanbul 1994; N. Necipoğlu, "Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu'da Birliktelikleri (11. ve 12. yüzyıllar)", *Cogito Selçuklular*, 29(Güz 2001), 74-93.

22 E. Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi Ankara 5-9 Eylül 1990. Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. II, 709-721.

roller oynamıştır.²³ Türkiye Selçukluları döneminde de Selçuklu hanedanı üyelerinden bir çoğunun da çeşitli sebeplerden dolayı İstanbul'a giderek Bizans sarayında kaldıklarını biliyoruz. Taht mücadeleleri sırasında, kardeşi Arap karşısında tutunamayan Sultan I. Mesud (1116-1156), İstanbul'a İmparator II. İoannes Komnenos'un (1118-1143) yanına gelmiş ve burada bir müddet kaldıktan sonra İmparator'un kendisine sağladığı yardımıyla kardeşi Arap'ı mağlup etmişti. Bu defa da Arap İstanbul'a gelmiş ve ölümüne dek burada kalmıştır.²⁴ 1162 yılında, rakiplerine karşı yardım istemek için Sultan II. Kılıç Arslan'nın (1156-1192) da İstanbul'a geldiğini biliyoruz. Maiyetiyle birlikte aylarca İstanbul'da kalan Selçuklu Sultanı'nın onuruna Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un (1143-1180) verdiği ziyafetler kaynaklarda genişçe yer bulmuştur.²⁵ Bir diğer Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhusrev (1192-1196), tahtını kaybedince İstanbul'a gitmiş ve İmparator III. Alexios Angelos'un (1195-1203) yanında altı yıl sürgün hayatı yaşamıştır.²⁶ Aynı şekilde II. İzzeddin Keykavus (1246-1257) rakipleri karşısında tutunamayınca, kendisine bağlı adamları ve ailesiyle birlikte 1261 yılında Bizans'a sığınmıştı.²⁷ Sultan'ın aile üyelerinden ve adamlarının bir kısmının Hristiyanlığı kabul ederek, Bizans'ın iç işlerinde etkin olduklarını ve uzun süre *Melikes* adını kullandıklarını biliyoruz.²⁸

Bizans sarayında veya başkentindeki Türk unsuru sadece mülteciler, asi prensler veya ittifak aramak için gelen hanedan üyelerinden de ibaret değildi. Savaşlarda esir düşen veya talihini Bizans'ta denemek amacıyla İstanbul'a gelen Türkler'den de yetenekli olmaları ve Hristiyanlığı kabul etmeleri şartıyla, Bizans sarayında veya devlet teşkilatında görev alanlar olmuştur. Örneğin İmparator II. İoannes Komnenos döneminde *Megas Domestikos* olan İoannes Aksoukhos Türk kökenli idi.²⁹ Bütün bunlara bakarak

²³ M. Balivet, *a.g.e.*, 32.

²⁴ C. Cahen, *La Turquie Pré-ottoman*, İstanbul 1988, 27-28.

²⁵ *İoannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, haz. I. Demirkent, Ankara 2001, 149-152.

²⁶ A. Savvides, *Byzantium in the Near East : Its Relations with the Seldjuq Sultanate of Rum in Asia Minor-The Armenians of Cilicia and the Mongols 1192-1273*, Selanik 1981, 95-96.

²⁷ C. Cahen, *a.g.e.*, 248.

²⁸ V. Laurent, "Une Famille Turque au service de Byzance: Les Mélikés", *Byzantinische Zeitschrift*, XLIX(1956), 349-368.

²⁹ I. Demirkent, "Komnenos Hanedanının Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı İoannes Aksukhos", *Bellekten*, LX/216(Nisan 1996), 59-72.

Bizans'taki Türk varlığını şahsî bir takım vak'alar olarak değerlendirmemek gerekir. Zira imparatorluğun çeşitli bölgelerindeki Peçenek ve Kuman Türkleri'nin kitlesel bir şekilde iskân edildiklerini biliyoruz. Ayrıca bazı Türkmen gruplarının da, ücretli asker olarak geçimlerini temin etmek amacıyla Bizans'a iltihak ettiklerini kaynaklar bildiriyor.³⁰ Üstelik İstanbul'da âsiler, mülteciler, esirler veya tüccarlardan başka devamlı ikamet eden Türkler de mevcuttu. XI. yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen Bartolf de Nangis, "Konstantin'in şehrinde Bizanslılar'ın yanında sadece Bulgarlar'ı, Alanlar'ı, Kumanlar'ı değil, aynı zamanda Türkler'i de görmek mümkün" diyerek şaşkınlığını gösteriyordu.³¹ XII. yüzyılda Tzetzes, şehirdeki Türk nüfusunun fazlalığına dikkat çekmişti.³² Bu yüzyılın sonlarında, Bizans'ın Konya ve Samsun'la yaptığı ticareti İstanbul'daki Türkler yürütüyorlardı.³³ XIII. yüzyılda Patrik Athanassios, başkentin göbeğinde yaşayan müslümanların yüksek sesle ezan okumalarından ve ibadet etmelerinden dolayı şikâyetçi olmuştu.³⁴ 1375 yılında Papalığa gönderilen bir raporda ise İmparatorluğun merkezinde çok sayıda Türk'ün yaşadığı özellikle vurgulanmıştı.³⁵ Aynı yüzyılın sonlarında İstanbul'u kuşatan Yıldırım Bayezid, İstanbul'da bir müslüman mahallesi kurulması şartıyla kuşatmayı kaldırmış ve buraya Göynük ve Taraklı Yenicesi'nden sürgün ettiği Türkmenler'i yerleştirmişti.³⁶ XV. yüzyılda da müslümanların İstanbul'a hiçbir itirazla karşılaşmadan her gün girip çıktıklarını Syropoulos'un eserinden öğreniyoruz.³⁷

Osmanlılar'dan önce Bizans sarayında var olan Türk unsurunu genellikle hristiyanlaşan Türkler oluşturuyorlardı. Fakat bunlar geçmişleriyle bağlarını bir anda koparmamışlardı. En azından birtakım Türklük değerlerini uzun süre muhafaza etmişlerdir. Nitekim Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın aile

30 H. Ahrweiler, "L'histoire et géographie de la région de Symrne entre les deux occupations turques (1081-1317)", *Travaux et Mémoires*, I(1965), 26.

31 *Recueil Histoire Croisades, Historiens Occidentaux*, c. III, 490.

32 İoannes Tzetzes, *Historiae*, ed. P. Leone, Naples 1968, 359.

33 A. Ducellier, "Mentalité historique et réalité politique: L'Islam et les Musulmans vus par les Byzantins du XIII siècle", *Byzantinische Forschungen*, 4(1972), 52.

34 Athanasios, *The Correspondance of Athanasius I Patriarch of Constantinople*, ed. Alice-Mary Maffry Talbot, *CFHB*, VII, Washington 1975, 350.

35 G. T. Dennis, *The Reign of Manuel II in Thessalonica 1382-1387*, Rome 1960, 36.

36 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara 1988, 292; H. İnalçık, "Bayezid I", *DİA*.

37 V. Laurent, *a.g.e.*, 103.

fertlerinden biri (Türkçe adı tesbit edilememiştir) Hristiyanlığı kabul edip Bizans'ta yaşamaya başlamıştı. Ancak, Athos dağında inşa ettirdiği manastıra atasının anısına Koutloumoussi Manastırı adını vermekten de geri durmamıştı.³⁸ Diğer taraftan, Bizanslı aydınlar ve elitler Türkler'in sosyal, ekonomik ve dinî hayatları ile devlet teşkilatı ve Türkçe'ye aşina olmuşlardı. Örneğin, İoannes Tzetzes, Kuman Beyi Altu'yu "*salamalek Altu gep*" (Selamünaleyküm Altu Bey) şeklinde selamlarken³⁹, Anna Komnena emirin, Niketas Khoniates *menşurun* anlamlarını biliyorlardı.⁴⁰ Bizanslı yazarlar için Çelebi⁴¹, Ahi, Hoca, Danişmend, Mevlana⁴² v.b. gibi ünvan, kavram ve terimler hiç de yabancı değildi. Ayrıca, Anadolu'da, özellikle uc bölgelerindeki Bizanslı halk arasında çift lisan (Türkçe ve Rumca) kullanımı (*bilinguisme*) son derece yaygındı.⁴³ Kinnamos, Anadolu'daki hemşehriyelerinden bahsederken, "*uzun zamandır Türkler'in arasında yaşadıklarından, din hariç onların adetlerini benimsediler*" diyerek bu duruma işaret etmektedir.⁴⁴

Bizans askerî teşkilatında da Türkler'in yer aldıklarını biliyoruz. Türkmenler savaş sanatındaki ustalıkları ve cesaretleriyle Bizans imparatorlarının takdirlerini toplamışlardı. XI. yüzyıldan itibaren Bizans yönetimi Türk boylarını Hristiyanlaştırıp kendi tebaası haline getirmek ve onları Bizans ordusuna katmak için yoğun çaba sarf etmişti. Bu çabalar neticesinde çok sayıda hristiyan Türk, I. Alexios Komnenos, II. İoannes Komnenos ve I. Manuel Komnenos'un ordularına müdâhil olmuştu. Bu hristiyan Türk askerleri kökenlerinden dolayı Bizans kaynaklarında *Tourkopouloi* olarak adlandırılmıştır.⁴⁵ Bazı hristiyan Türk grupları da askerî hizmet vermeleri şartıyla

38 P. Lemerle, *Acte de Kutulmus*, Paris 1945, 1-5.

39 İoannes Tzetzes, *Théogonie*, ed. Bekker, 304-305'den nakleden M. Balivet, *a.g.e.*, 39.

40 Anne Comnene, *Alexiade*, c. II, ed. Leib, Paris 1937, 110; Niketas Khoniates, *Historiae*, Bonn neşri, 55.

41 P. Burguiere – R. Mantran, "Quelques vers grecs du XIIIe siècle en caractères arabes", *Byzantion*, 22(1952), 78.

42 G. Moravesik, *Byzantinoturcica*, c. II, 298, 343, 346.

43 A. Ducellier, *Chrétiens d'Orient et Islam au Moyen Age VII-Xve siècle*, Arman Colin, Paris 1996, 272-277.

44 Kinnamos, *Chronique*, çev. J. Rosenblum, Paris 1972, 28.

45 Anne Comnene, *a.g.e.*, c.II, 200-202; S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamisation from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Los Angeles 1971, 441.

pronoï(timar) sahibi olarak Batı Anadolu'ya yerleştirilmişlerdi.⁴⁶ XIII. yüzyılda, İznik İmparatorluğu döneminde de Bizans ordusunda Türkler'den müteşekkil ve "*Skythikon*" (İskitler) adlı birlikler mevcuttu.⁴⁷ Palaiologoslar hanedanının kurucusu VIII. Mikhail (1261-1282) de Türkler'in askerî gücünden faydalanmıştır. 1262 yılında VIII. Mikhail 3500 kadar Türk'ü ücretli asker olarak ordusuna katmış ve onları Latinlerle savaşmak üzere Mora'ya göndermişti.⁴⁸ Osman Gazi ve Orhan Bey'in çağdaşı olan Bizans İmparatorları II. Andronikos (1282-1328) ile III. Andronikos (1328-1354)'un ordularında da ücretli Türk birlikleri bulunuyordu.⁴⁹

Bizans'ın bünyesine kattığı Türk unsuru ve iki toplum arasında yüzyıllar boyu devam eden komşuluk münasebetleri vasıtasıyla, Bizanslılar'ın Türk dili ve kültürünü yakından tanımaları ve onlardan etkilenmeleri hem doğal hem de kaçınılmazdır. Nitekim bu etkilenme XIII. ve XIV. yüzyıllarda kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde Bizanslılar'ın Türkler'den aldıkları ünvanlardan bazılarını, Bizans sarayı ve teşrifatının ayrıntılı bir tasvirini yapan Pseudo-Kodinos'un eserinde tesbit edebiliyoruz.⁵⁰ Buna göre; *Tzaousios* (Çavuş) ve *Tatas* (Dede) ünvanları XIII. asrın sonları ve XIV. yüzyılın başlarında, yani Osmanlılar'dan önce Bizanslılar tarafından kullanılmaktaydı.⁵¹ XIV. ve XV. yüzyıllarda ise *Amyrtzantarios* (Emir-i Candar)⁵², *Amiratokhanakantos* (Emir-i Doğan)⁵³, *Khourtzes* (Kürçi)⁵⁴, *Delal* (Tellal)⁵⁵ ünvan ve adlarının Bizans saray protokolünde kullanıldığını Pseudo-Kodinos ve diğer eserlerden öğreniyoruz. Daha ilginç olan husus ise, Bizanslılar'ın, Türkler arasında yaygın olan dinî içerikli bazı ünvan ve lakapları da kullanmakta hiç sakınca görmemeleridir. Örneğin, I. Theodoros

⁴⁶ H. Ahrweiler, *a.g.m.*, 26-27.

⁴⁷ H. Ahrweiler, *a.g.m.*, 22.

⁴⁸ L. Kayapınar, "The Establishment of Ottoman Rule in Greece (1361-1461)", *The Turks*, c. 3, Ankara 2002, 102-110.

⁴⁹ A. E. Laiou, *Constantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, Cambridge 1972, 291.

⁵⁰ Pseudo-Kodinos, *Traité des Offices*, ed. J. Verpeaux, Paris 1966.

⁵¹ *A.g.e.*, 138; G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, c. II, 308.

⁵² Pseudo-Kodinos, *a.g.e.*, 348.

⁵³ *A.g.e.*, 141.

⁵⁴ *A.g.e.*, 345.

⁵⁵ A. Bryer, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, 29(1975), 140.

Laskaris'e karşı isyan eden Basileios adlı birinin "Hoca" lakab veya ünvanını kullandığı belirlenmiştir.⁵⁶ Ayrıca, icra ettikleri görevler tam olarak bilinmese de, XV. yüzyılda Bizans sarayında *Myrtaites* (Emir Seyyid) ünvanlı görevliler bulunmaktaydı.⁵⁷ Diğer taraftan daha önceleri Bizans ordusunda yer alan hristiyan Türkler, Palaiologos hanedanı döneminde, artık imparatorun muhafız birliği olarak sarayda görev yapmaktaydılar. Pseudo-Kodinos XIV. yüzyılda Bizans imparatorlarının yakın korumasını yapan ve Türk kökenli askerlerin oluşturduğu iki askerî birliği bize tanıtıyor. Bunlardan ilki *Vardariotes/Vardarlılar*'dır. Bu askerlerin ataları olan Türkler daha önceki asırlarda Vardar nehri boylarına yerleştirilmişler ve hristiyan olmuşlardı. Çok önceleri Hristiyanlığı kabul etmiş olmalarına rağmen hâlâ öz kültürlerini gösteren sembeler taşımaktalardı. "*Kafalarında Türk tarzı bir başlık bulunan Vardarlılar bellerine kuşandıkları kemere kamçı taktıyorlardı*". Vardarlılar sarayın kapılarını korumakla görevliydi. Ayrıca, imparatorun âyin için kiliseye gidiş ve dönüşünde de ona refâkat ediyorlardı. Ellerindeki kamçılarla, imparatora yol boyunca insanların yaklaşmasına engel oluyorlardı. Kodinos, sarayın düzenlediği merasim esnasında Vardarlılar'ın imparatora Türkçe tezâhürat yaptıklarını özellikle altını çizer.⁵⁸ Kodinos'un bahsettiği ikinci grup Türk kökenli muhafız birliği ise *Mourtatoi*(Mürtedler)'dir. Bunlar da yine hristiyan Türkler ve savaş esirlerinden oluşmaktaydı. *Mourtatoi*, yaya birlikler olup, sadece ok ve yay taşıyorlardı. Başlarında *stratopedarque* ünvanlı bir komutan bulunuyordu.⁵⁹

Bütün bu veriler ve izahattan anlaşılacağı üzere, Katalanlar'ın Bizanslılarla karşılaşmalarından yüzyıllar önce Türkler kültür ve dilleriyle, kozmopolit bir yapıya sahip olan Bizans İmparatorluğu'nda belirgin bir yer edinmişlerdir. Batı'da, hafif silahlı süvarileri ifade etmek için *genetari* veya *ginetari* tabirine XIII. asrın sonlarından itibaren rastlanılırken, Türkler asker ve ordu manasına *çeri* terimini yüzlerce yıldır kullanıyorlardı. Dolayısıyla Bizanslılar'ın nazarında Türkçe ünvan, lakab veya kurum adlarının, sadece nefret edilen azılı düşmanlara aid kavramlar olarak algılanıp red edileceğini düşünmek büyük bir yanılğı olacaktır. Görüldüğü üzere Bizans sarayında Türkçe

⁵⁶ A. Savvides, *a.g.e.*, 60.

⁵⁷ M. Balivet, "Une dignité Byzantine d'origine turque: le myrtaites", *Melanges Mantrant*, Paris 1992, 35-42.

⁵⁸ Pseudo-Kodinos, *a.g.e.*, 181, 182, 210; G. Moravcsik, *a.g.e.*, 322.

⁵⁹ Pseudo-Kodinos, *a.g.e.*, 180-187; G. Moravcsik, *a.g.e.*, 197.

ünvan ve terimler o dönemde beklendiğinden daha çok kabul görmekteydi. Türk ve müslüman toplumların kullandığı dinî karakterli ünvan ve lakaplara dahi itiraz etmeyen Bizans'ın, Osmanlılar'ın tesiri ile "Yeniçeri" tabirini benimsediğini kabul etmek sanıyorum ki tutarlı bir düşünce olacaktır. XIV. yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden siyasî hadiseler de bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

Bilindiği üzere 1371 Çirmen zaferini müteakiben Bizans, Osmanlı İmparatorluğu'nun vasalı olmuştu.⁶⁰ Vasallık yükümlülüğü gereğince imparatorlar Osmanlı sultanlarına haraç ödemişler ve gerektiğinde kendi birlikleriyle Osmanlı ordusuna katılmışlardır. İmparator V. İoannes Palaiologos, II. Manuel Palaiologos ve prensler IV. Andronikos ile VII. İoannes, hem Sultan I. Murad hem de Yıldırım Bayezid'in maiyetlerinde Osmanlılar'a tâbi olarak bir çok sefere iştirak etmişlerdir.⁶¹ Bu seferler esnasında Bizanslı devlet adamları, Osmanlılar'ın bu dönemde kurdukları yeniçeri ocağını yakından tanımışlardır. Osmanlı askerî teşkilatındaki gelişmeden ve yeniçerilerin sağladıkları faydalardan etkilenen Bizanslılar, Türkçe "Yeniçeri" terimini Bizans sarayına taşımış olmalıydılar. XIV. yüzyılda, Vardarlılar ve Mürtedler adlarını taşıyan ve hristiyan Türkler'den oluşan muhafız birliklerinin Bizans sarayında bulduklarını Pseudo-Kodinos kesin bir şekilde belirtiyor. Bu durumda, Osmanlı askerî teşkilatındaki gelişmeden ilham alan Bizanslılar'ın, hristiyan Türkler'den müteşekkil muhafız birliklerini Yeniçeriler (*İanitzaroi*) adıyla yeniden düzenlemiş olabileceğini düşünmekte bir sakınca olmasa gerekir.

⁶⁰ G. Ostrogorski, "Türk İmparatorluğuna Vergi Veren Devlet: Bizans", çev. M. Daş, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(Mart 2002), 209-221.

⁶¹ G. Ostrogorski, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. F. Işıltan, Ankara 1981, 498-499, 505.